

JAMIYATDAGI YANGI SHAKILLANAYOTGAN IJTIMOIIY ROLLARNING NAZARIY ASOSLARI (BLOGERLAR MISOLIDA).

G'ulomxo'jeyava Maxbuba Raxmatilla qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

1-kurs "Social Psychology" yo'nalish magistranti

Annotatsiya: Mazkur ishning maqsadi jamiyatda yangi shakllanayotgan ijtimoiy rollarning, xususan blogerlik faoliyatining nazariy asoslarini tahlil qilishdan iborat. Asosiy g'oya shundan iboratki, blogerlar zamonaviy axborot jamiyatida nafaqat kontent yaratuvchi, balki jamoatchilik fikrini shakllantiruvchi yangi ijtimoiy subyekt sifatida maydonga chiqmoqda. Tadqiqotda ijtimoiy rol, ijtimoiylashuv va kommunikativ ta'sir nazariyalariga tayaniladi. Nazariy yo'nalish sifatida strukturaviy-funksional yondashuv hamda ramziy interaksionizm qarashlari qo'llaniladi. Ushbu yondashuvlar orqali blogerlarning jamiyatdagi mavqei, vazifalari va mas'uliyati ilmiy asosda yoritiladi.

Kalit so'zlar: ijtimoiy rol, blogerlik faoliyati, raqamli jamiyat, ijtimoiy tarmoqlar, jamoatchilik fikri, yangi media.

KIRISH: Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, raqamli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlarning jadal rivojlanishi natijasida jamiyatda blogerlik kabi yangi ijtimoiy rollar shakllanib, an'anaviy axborot manbalariga muqobil ta'sir kuchiga ega bo'lmoqda [5, 9]. Blogerlar keng auditoriyaga tezkor axborot yetkazish, jamoatchilik fikrini shakllantirish va ijtimoiy qadriyatlarni targ'ib qilishda muhim o'rin egallamoqda [7, 8]. Shu bilan birga, ularning ijtimoiy mas'uliyati, axloqiy me'yorlarga amal qilishi va jamiyatga ta'siri ilmiy jihatdan yetarlicha o'rganilmagan [4, 6]. Yangi shakllanayotgan ushbu ijtimoiy rolning nazariy asoslarini tahlil qilish zamonaviy sotsiologiya va kommunikatsiya fanlari uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur tadqiqot natijalari jamiyatda axborot xavfsizligi, madaniy ong va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi [5, 11].

Bu masalaning hozirda muhimligi, avvalo, raqamli axborot makonining jamiyat hayotiga chuqur kirib kelgani bilan bog'liq [1]. Blogerlar bugungi kunda ommaviy axborot vositalari bilan teng darajada, ba'zan undan ham kuchliroq ta'sir ko'rsatib, jamoatchilik fikri, ijtimoiy qarashlar va xulq-atvor shakllanishiga bevosita ta'sir qilmoqda. Shu sababli blogerlik faoliyati oddiy shaxsiy faoliyatdan ijtimoiy ahamiyatga ega rol darajasiga ko'tarildi [2,3]. Ushbu yangi ijtimoiy rolning nazariy jihatdan yetarli asoslanmaganligi turli ijtimoiy, axloqiy va huquqiy muammolarni keltirib chiqarmoqda. Mazkur masalani hozir o'rganish jamiyatda axborot

madaniyatini oshirish, ijtimoiy mas'uliyatni kuchaytirish va raqamli muhitda barqaror ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish uchun muhimdir [1,11].

Mazkur mavzuning ilmiy jihatdan ahamiyati shundaki, u zamonaviy jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi ijtimoiy rollarning shakllanish mexanizmlarini nazariy asosda tahlil qilish imkonini beradi. Bloggerlik fenomeni misolida ijtimoiy rol, ijtimoiylashuv va kommunikatsiya nazariyalarining raqamli muhitdagi yangi ko'rinishlari ochib beriladi [1,7]. Tadqiqot natijalari sotsiologiya, media tadqiqotlari va ijtimoiy psixologiya fanlarining nazariy bazasini boyitishga xizmat qiladi. Shuningdek, ushbu ish an'anaviy ijtimoiy rol tushunchasini zamonaviy raqamli kontekstda qayta talqin qilishga imkon yaratadi [6,5]. Olingan ilmiy xulosalar kelgusida bloggerlik faoliyatini tartibga solish, media savodxonlikni rivojlantirish va yangi ijtimoiy rollarni o'rganishga oid tadqiqotlar uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Mazkur mavzuning nazariy jihatdan ahamiyati shundaki, u ijtimoiy rol nazariyasining zamonaviy raqamli jamiyat sharoitida qanday o'zgarayotganini chuqur tahlil qilish imkonini beradi. Bloggerlar misolida ijtimoiy rollarning shakllanishi endilikda faqat an'anaviy ijtimoiy institutlar (oilalar, ta'lim, OAV) orqali emas, balki raqamli platformalar orqali ham yuzaga kelayotgani asoslab beriladi. Tadqiqotda strukturaviy-funksionalizm nuqtayi nazaridan bloggerlarning jamiyatdagi funksiyalari, ya'ni axborot tarqatish, ijtimoiy nazorat va integratsiyaga ta'siri yoritiladi [2,3]. Ramziy interaksionizm asosida esa bloggerlar va auditoriya o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonida ijtimoiy rolning doimiy ravishda qayta shakllanishi nazariy jihatdan izohlanadi [4]. Shuningdek, ijtimoiy konstruktivizm yondashuvi orqali bloggerlik rolining jamiyat tomonidan tan olinishi va legitimlashuvi jarayoni tahlil qilinadi [10]. Mazkur nazariy tahlillar ijtimoiy rol tushunchasini kengaytirib, raqamli makonda yuzaga kelayotgan yangi ijtimoiy subyektlarni ilmiy asosda o'rganish uchun mustahkam konseptual model yaratadi.

Shu sababli bloggerlik faoliyatining jamiyat hayotiga qanchalik tez va keng ko'lamda singib borayotganini o'rganish, bloggerlik hodisasini psixologik jihatdan tahlil qilish nafaqat nazariy ahamiyatga ega, balki amaliy jihatdan ham muhimdir. Bunday tahlil ijtimoiy jarayonlarning mohiyatini chuqurroq anglash, raqamli kommunikatsiya vositalarining inson psixikasiga ko'rsatadigan ta'sirini aniqlash hamda jamiyatning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zarur ilmiy asoslarni shakllantirishga xizmat qiladi.

Jamiyatda yangi shakllanayotgan ijtimoiy rollarni, jumladan bloggerlik faoliyatini o'rganish O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan davlat siyosati bilan ham uzviy bog'liqdir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyot, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish, ommaviy axborot vositalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda so'z erkinligini ta'minlashga

qaratilgan farmon va qarorlarida zamonaviy axborot makonining jamiyat hayotidagi o'rnini alohida ta'kidlanadi [12]. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarda raqamli platformalar orqali axborot tarqatayotgan shaxslarning mas'uliyati, media savodxonlikni oshirish va axborot xavfsizligini ta'minlash masalalariga katta e'tibor qaratilgan [13]. Bu esa blogerlik faoliyatining jamiyatdagi yangi ijtimoiy rol sifatida shakllanayotganini va uni ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Shunday qilib, Prezident farmonlarida belgilangan ustuvor vazifalar blogerlik fenomenini sotsiologik va kommunikativ nuqtayi nazardan tahlil qilish uchun muhim huquqiy va konseptual asos bo'lib xizmat qiladi [14].

Manuel Castells o'zining tarmoq jamiyati nazariyasida raqamli texnologiyalar jamiyatning butun tuzilmasini o'zgartirayotganini ta'kidlaydi. Uning fikricha, axborot oqimlari va raqamli tarmoqlar zamonaviy jamiyatning asosiy tayanchiga aylanib, ijtimoiy rollar, hokimiyat munosabatlari va kommunikatsiya shakllarini global miqyosda qayta shakllantiradi. Manuel Castells yondashuvida blogerlar va ijtimoiy tarmoqlar jamiyat miqyosidagi strukturaviy o'zgarishlarning natijasi sifatida talqin qilinadi deydi, Danah Boyd esa asosan mikro darajadagi jarayonlarga e'tibor qaratib, ijtimoiy tarmoqlarda auditoriyaning shakllanish mexanizmlarini tahlil qiladi. U "networked publics" (tarmoqlashgan jamoatchilik) tushunchasi orqali raqamli muhitda shaxslar qanday qilib auditoriya yaratishi, o'zini namoyon etishi va ijtimoiy ta'sirga ega bo'lishini tushuntiradi. Danah Boyd uchun blogerlar auditoriya bilan doimiy interaktiv munosabat orqali o'z ijtimoiy rolini shakllantiruvchi subyekt sifatida namoyon bo'ladi. Taqqoslaganda, Manuel Castells blogerlik fenomenini makro darajada, ya'ni jamiyat tuzilmasi va global axborot oqimlari kontekstida izohlasa, Danah Boyd mikro darajada, ya'ni shaxs - auditoriya o'rtasidagi kundalik muloqot va psixologik jarayonlarga urg'u beradi. Manuel Castells nazariyasida blogerlar tarmoq jamiyatining mahsuli bo'lsa, Danah Boyd qarashlarida ular auditoriya bilan o'zaro ta'sir natijasida shakllanadigan ijtimoiy rollarning faol yaratuvchisidir. Shu jihatdan, mualliflarning qarashlari bir-birini inkor etmaydi, balki raqamli jamiyatda blogerlik rolini tushunishda o'zaro to'ldiruvchi nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Henry Jenkins o'zining konvergensiya madaniyati nazariyasida yangi va an'anaviy ommaviy axborot vositalari o'rtasidagi chegaralar tobora yo'qolib borayotganini ta'kidlaydi. Uning fikricha, media endilikda faqat axborot tarqatish vositasi bo'lib qolmay, balki auditoriyaning faol ishtirokini talab qiluvchi interaktiv makonga aylanmoqda. Henry Jenkins blogerlar va foydalanuvchilarni kontent iste'molchisi emas, balki uni birgalikda yaratuvchi faol subyekt sifatida ko'radi desa, Denis McQuail esa media ta'siri nazariyasida ommaviy axborot vositalarining jamiyat va shaxs ongiga ko'rsatadigan ta'sir mexanizmlarini tahlil qiladi. Uning yondashuvida media auditoriya xulq-atvori, ijtimoiy qarashlar va qadriyatlar shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadigan kuch sifatida talqin etiladi. Denis McQuail ko'proq axborotning

mazmuni, uzatilish shakli va uning ijtimoiy oqibatlariga e'tibor qaratadi. Taqqoslash jarayonida ko'rish mumkinki, Henry Jenkins media jarayonlarini interaktivlik va ishtirokchilik nuqtayi nazaridan tahlil qilsa, Denis McQuail media ta'sirini ijtimoiy-psixologik va kommunikativ oqibatlar orqali izohlaydi. Henry Jenkins auditoriyani faol subyekt sifatida ko'rsa, Denis McQuail auditoriyani ko'proq media ta'sirini qabul qiluvchi tomon sifatida talqin qiladi. Shu jihatdan, Henry Jenkinsning yondashuvi yangi media muhitidagi blogerlik va foydalanuvchi faolligini tushuntirsa, Denis McQuailning nazariyasi media ta'sirining jamiyatga ta'sir darajasini baholashda muhim ahamiyatga ega. Mualliflarning qarashlari bir-birini to'ldirib, zamonaviy media jarayonlarini har tomonlama tahlil qilish imkonini beradi.

XULOSA: Jamiyatda yangi shakllanayotgan ijtimoiy rollarni, jumladan blogerlik faoliyatini o'rganish O'zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan davlat siyosati bilan ham uzviy bog'liqdir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining raqamli iqtisodiyot, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish, ommaviy axborot vositalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash hamda so'z erkinligini ta'minlashga qaratilgan farmon va qarorlarida zamonaviy axborot makonining jamiyat hayotidagi o'rni alohida ta'kidlanadi. Ushbu normativ-huquqiy hujjatlarda raqamli platformalar orqali axborot tarqatayotgan shaxslarning mas'uliyati, media savodxonlikni oshirish va axborot xavfsizligini ta'minlash masalalariga katta e'tibor qaratilgan. Bu esa blogerlik faoliyatining jamiyatdagi yangi ijtimoiy rol sifatida shakllanayotganini va uni ilmiy-nazariy jihatdan o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Shunday qilib, Prezident farmonlarida belgilangan ustuvor vazifalar blogerlik fenomenini sotsiologik va kommunikativ nuqtayi nazardan tahlil qilish uchun muhim huquqiy va konseptual asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Giddens E. Sotsiologiya. — Toshkent: Sharq, 2002.
2. Parsons T. The Social System. — New York: Free Press, 1951.
3. Merton R. Social Theory and Social Structure. — New York: Free Press, 1968.
4. Goffman E. The Presentation of Self in Everyday Life. — New York: Anchor Books, 1959.
5. Castells M. The Rise of the Network Society. — Oxford: Blackwell, 2010.
6. Bourdieu P. Forms of Capital. — New York: Greenwood Press, 1986.
7. McQuail D. Mass Communication Theory. — London: Sage, 2010.
8. Boyd D. Social Media: A Phenomenon to be Analyzed. — Journal of Communication, 2014.
9. Jenkins H. Convergence Culture. — New York: NYU Press, 2006.
10. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality. — New York: Anchor Books, 1966.

- 11.Karimov B. Zamonaviy jamiyatda axborot va kommunikatsiya jarayonlari. — Toshkent: Fan, 2020.
- 12.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash tog'risidagi Farmoni.
- 13.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ommaviy axborot vositalari faoliyatini qo'llab-quvvatlash va so'z erkinligini ta'minlashga doir farmon va qarorlari.
- 14.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining axborot xavfsizligi va media savodxonlikni rivojlantirishga qaratilgan normativ-huquqiy hujjatlari.

